

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

שיחות רבי סענדר

פסח – שבועות

משיחותיו של רבינו הגאון הצדיק
רבי חזקיהו אלכסנדר סענדר יצחק
ארלנר זצוק"ל

ניסן תשפ"ו

פסח

החודש הזה לכם ראש חודשים

הגאולה היתה גם בזכות מעשיכם + "שבת הגדול" - איתערותא דלעילא עם מסירות נפש + הקב"ה 'דילג' על הצורך ב'פתח' מפולש + הטרחה בעבודות הפסח - ביטוי להיותנו עבדי ה' + העבדות נמדדת יותר בסור מרע + ריבוי המעשים - להשרשת האמונה בלבנו + העמל מחבב את הדבר על האדם + עיקר חג המצות - הימנעות מחמץ ולא רק אכילת מצה + עיקר העבדות - הפרישה מאיסור + ליל הסדר - זמן של התעלות רוחנית + ליל הסדר - לילה שכולו מקודש לה' + חודש ניסן - השורש של כלל ישראל + "החודש" - לשון התחדשות

הגאולה היתה גם בזכות מעשיכם

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב, א-ב).

בפסוקים אלו, הפותחים את פרשת קרבן פסח ושאר ענייני הפסח, מזכירה התורה הקדושה פעמיים את המילה "לכם", וכשנכתבונן נראה, כי מילה זו מוזכרת בפרשה כמה וכמה פעמים, הרבה יותר ממקומות אחרים, כדלהלן:

"שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם" (פסוק ה), "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש" (פסוק ו), "והיה הדם לכם לאות על הבתים" (פסוק יג), "והיה היום הזה לכם לזכרון" (פסוק יד), "מקרא קודש יהיה לכם" (פסוק טז), "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" (שם), סך הכל שבע פעמים.

מה פשר הדבר? האם יש דין "לכם" בחודש הזה?

יתכן לומר, כי אמנם ברור שכלל ישראל יצאו ממצרים מכח זכות אבות ומכח רחמיו המרובים של הקב"ה, כמו שדרשו חז"ל (שמות רבה טו, ד) על

הפסוק בשיר השירים (ב, ח): "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" - "אמר רבי יהודה: מהו מדלג על ההרים, אמר הקדוש ברוך הוא: אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל - אינן נגאלים לעולם. אלא למי אני מסתכל, לאבותיהם הקדושים, שנאמר (שמות ו) 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל', בזכות אבותם אני גואלם". אולם עם כל זה, נצרך היה שיתוף הפעולה של כלל ישראל.

על הפסוק בפרשת קרבן פסח "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה" (יב, ו), מביא רש"י ז"ל: "והיה לכם למשמרת - זה לשון בקור, שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה. ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים, מה שלא צוה כן בפסח דורות? היה רבי מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר (יחזקאל טז, ח): 'ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים', הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, ונתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה, שמלו באותו הלילה, שנאמר (שם ו) 'מתבוססת בדמיך', בשני דמים. ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה, אמר להם (פסוק כא): 'משכו וקחו לכם', משכו ידיכם מעבודה זרה - וקחו לכם צאן של מצוה".

רואים אנו שבכדי שייגאלו ישראל ממצרים לא די היה בהצלה מצד הקב"ה, אלא היה צורך בשיתוף פעולה גם מצד כלל ישראל, איזה אתערותא דלתתא מכלל ישראל ולכך נצטוו: "משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח" (יב, כא).

"שבת הגדול" - איתערותא דלעילא עם מסירות נפש

על ענין זה של לקיחת השה ארבעה ימים לפני הפסח, ביום השבת, והנס הגדול שאירע בו, ישנו סימן שלם בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תל), ובו סעיף אחד: "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו".

ישנם עוד כמה סימנים של סעיף אחד או שניים בלבד, כמו למשל סימן ע"ר "לומר משנת במה מדליקין", וכן סימן תי"ט "מצוה להרבות בסעודות

ראש חדש". הדבר בא ללמד על חשיבות הלכות אלו, שנקבע עבורן סימן מיוחד.

הנה בהלכות שבת, שתי מלאכות, צידה וחובל, נכתבו יחד בסימן אחד ארוך (שט"ז). כך גם הסימן העוסק במלאכת הוצאה (ש"א) הוא סימן ארוך, וכתובים בו עוד הרבה דברים, לא רק ענייני הוצאה. הרי לנו כי לפעמים הכניס המחבר כמה הלכות דרך אגב באותו סימן.

ואילו על מצות מלוה מלכה ישנו סימן שלם בפני עצמו (ש) ובו סעיף אחד: "לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת". מדוע?

מבארים שרצה השולחן ערוך ללמדנו את החשיבות הגדולה של סעודת מלוה מלכה. אילו היה כותב את הלכותיה יחד עם הלכות סעודה שלישית, היה אדם אומר: 'את רוב הסימן הזה כבר קיימתי, אכלתי סעודה שלישית. למה צריך גם מלוה מלכה?' לכן קבע עבורה סימן נפרד, להראות את חשיבותה.

כך גם בנוגע לשבת הגדול: כנראה שלשבת הזו גם כן ישנה חשיבות מיוחדת, מחמת הנס הגדול שנעשה לישראל באותה שבת, ולכן נקבע לה סימן מיוחד בשולחן ערוך.

מה היה הנס הגדול?

בשבת הזו, כלל ישראל גילו מסירות נפש מופלאה, בכך שנטלו את השם, שהיה אלוהי המצרים, והודיעו ברבים שהם עומדים לזכות אותו.

הרי אפילו בעת שהמצרים הוכו במכת ערוב, מכה חזקה שכולם פחדו ממנה, ופרעה נתן להם רשות: "לכו זבחו לאלקיכם בארץ" (ח, כא) - משה רבנו אמר לפרעה שלא יתכן לזבוח קרבנות במצרים! "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו?!" אפילו שנמצאים כעת באמצע מכת ערוב המצרי ילך להציל את העבודה זרה שלו! לא אכפת לו אפילו שימות, הצלת העבודה זרה שלו זה ייהרג ואל יעבור!

גם עלינו להיות קנאים כל כך למצוות הקב"ה כמו שהמצרים היו קנאים לעבודה זרה שלהם...

והנה בשבת שלפני היציאה ממצרים, כלל ישראל לוקחים שם לקרבן פסח, קושרים אותו לכרעי המיטה ארבעה ימים קודם הקרבן, ומפרסמים שלקחתו נעשתה במטרה לזכור אותו. לא יום אחד, ולא רק מעשה שחיטה, אלא הכנה ארבעה ימים! בארבעה ימים הללו היו צריכים זכות שלא יהרגום המצרים, וזה גופא היתה הזכות שלהם שלא פחדו מהמצרים, או שאף על פי שפחדו מסרו נפשם.

ומה היה קורה אם מצרי אחד היה נכנס לטירוף הדעת, והיה מבקש להכות ואף לרצוח יהודי? משמים עצרו אותו והוא לא היה יכול לעשות כלום. זה היה נס, והנס הזה נמשך לא יום אחד אלא ארבעה ימים! במשך ארבעה ימים העלו ישראל את חמתם של המצרים חמומי המוח, והיו נתונים בסכנת נפשות!

נמצא שבעצם הנס היה כפול: לא רק שהמצרים לא יכלו לעשות כלום, אלא גם שכלל ישראל יכלו למסור את הנפש על אף שעדיין היו שקועים בתוך עבודה זרה, שהרי הקב"ה ציוה "משכו ידיכם מעבודה זרה". הם עדיין לא היו הצדיקים הכי גדולים.

להכניס את כלל ישראל לכזה נסיון של מסירות נפש, שעליהם לקחת את העבודה זרה של המצרים ולשוחטה לעיניהם, והכח לעמוד בזה - זו בעצם היתה אתערותא דלעילא. זה לא היה פשוט כלל וכלל.

זה אחד מהתירוצים מדוע היום שנקבע זכר לנס הזה נקרא "שבת הגדול", ולא קבעו את התאריך "ניסן כיום גדול זכר לנס שארע בו, כי שבת קביעא וקיימא, כידוע שאנחנו לא מקדשים את השבת אלא רק את היום טוב כמו שחותמים בברכה "מקדש ישראל והזמנים", דהיינו שהקב"ה מקדש את ישראל, שהם מקדשים את הזמנים, ואת המועדים, אבל את השבת הקב"ה מקדש, כמו שחותמים "ברוך אתה ה' מקדש השבת". שבת נקראת 'אתערותא דלעילא', הקב"ה נותן לנו מתנה מן השמים את יום

השבת, ובהיות והנס הגדול הזה היה כל כולו באתערותא דלעילא על כן קבעו את זכר הנס ביום השבת דווקא שאף הוא עניינו באתערותא דלעילא.

ועם כל זאת כמה שהיתה 'אתערותא דלעילא' והסייעתא דשמיא היתה גדולה עד מאוד, אף על פי כן היו צריכים גם עשייה כלשהי מצד כלל ישראל, פתח כפתחו של מחט, איזוהו עוז ואומץ למען 'ידישקייט'. כמו שכשמלמדים ילד לקרוא את אותיות הא"ב, ואומרים לו: 'תגיד א', תגיד ב'...'. אם רק המלמד יגיד "זה א'" והילד לא יגיד בעצמו, הוא לא ילמד כך כלום.

בבחינה הזאת היו גם כן הנסים הללו במצרים. הקב"ה לימד את כלל ישראל אמונה, נתן להם אתערותא דלעילא והראה להם נסים גדולים, אך יחד עם זאת, חלק קטן מהמעשה היה צריך לעשות גם היהודי, כל אחד כפי ערכו, קצת בחירה.

זהו "החודש הזה לכם" - צריך את שיתוף הפעולה מצדכם. לא שייך שהכל יהיה רק משמים. ללמדנו שבעצם הקב"ה עוזר לכל אחד לפי מה שהוא, אבל תמיד הוא מחכה לאיזו תנועה מהבן אדם. משהו קטן, כפתחו של מחט.

הקב"ה 'דילג' על הצורך ב'פתח' מפולש

אצל החסידים אומרים ווארט בשם הצדיק הקדוש רבי משה לייב מסאסוב זצ"ל על הפסוק (שמות יב, כג): "וּפָסַח ה' עַל הַפֶּתַח", שתמיד, באופן רגיל, צריך את ה"פתחו לי פתח כפתחו של מחט", וכאן, במצרים, הקב"ה פָּסַח, דילג, גם על הפתח הזה.

אבל הכוונה היא, שגם הפתח כפתחו של מחט אינו דבר פשוט. הרבי מקוצק זצ"ל היה אומר: כל אחד הרי רוצה ומנסה לעשות מעשים ולהתקדם בעבודת ה', לפתוח פתח כחודו של מחט. מדוע, אם כן, לא כולם מצליחים? התשובה היא: כי הפתח צריך להיות מפולש! כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח.

כאן, בגאולת מצרים, אינני יודע כמה הפתח היה מפולש, ועל כך הקב"ה כביכול "דילג", ויתר, אבל משהו של עשיה מצד ישראל היה!

הטרחת בעבודות הפסח - ביטוי להיותנו עבדי ה'

ומה איתנו, איך אנחנו מקיימים את "החודש הזה לכם"?

כולנו מכירים את הבלאגן השורר בבתי ישראל לפני חג הפסח. הבית כולו על גלגלים, מנקים ומקרצפים, כל הזמן חושבים מה צריך לעשות ומה כבר עשו. בשבת הגדול אוכלים את הסעודות במרפסת, והשכנים נעשים שותפים שלא מרצונם לשיחות ולניגונים הבוקעים מהמרפסת הסמוכה...

הבן הרשע אומר: "מה העבודה הזאת לכם" (שמות יב), ופירש בירושלמי (פסחים י, ד) "בן רשע מהו אומר, 'מה העבודה הזאת לכם' - מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה"

כתוב ברוקח ומובא בפוסקים (חוק יעקב), שאסור לאדם להתלונן ולומר: 'כמה קשה הפסח הזה', כי זו שאלת הבן הרשע - מה הטורח שאתם מטריחים עלינו כל שנה. הרשע אומר: רבונו של עולם, אני הופך את הבית, עובד כל כך קשה, וכל זה סך הכל לשבוע אחד! בקושי הספקתי להוריד את כלי הפסח מה'בוידעם' ולנקות את הבית, וכבר אני צריך להחזיר הכל למקומו, ובשנה הבאה שוב איאלץ לעשות כן. אצל הרשע, החג הקשה ביותר הוא חג הפסח.

יש כמה וכמה טעמים מדוע החג הזה צריך להיות קשה. (עיין ספר תורת העבודה והתשובה - פסח עמוד קד ועוד) אכן, יש בו הרבה חומרות, וחומרות דחומרות. הרבה 'נערווען' וחששות, כנראה שהנערווען והחששות האלה היו כבר בזמן המשנה שהרי כתוב "אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית, דאם כן מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף" (פסחים ט). [כיום יש כאלה שאומרים: 'אלו חומרות מיותרות. וגם אם הסבא והסבתא עשו, אנחנו נעשה התרת נדרים!'] לפעמים התרת נדרים פירושה להתיר את הקשר עם הדור הקודם] עלינו לדעת כי יסודותן בהררי קודש וכי כל הנערווען הללו, כל זמן שהם בגדר הרגיל והשפיות, הם נחשבים לזכות.

רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל היה אומר בדרך לימוד זכות על כלל ישראל, כי זוהי תפילתנו בראש השנה בעת תקיעת שופר ש"המלאכים היוצאים מן הקשר"ק" ימליצו טוב בעדנו. קשר"ק באידיש אלו ראשי תיבות של כל מיני סוגי פעולות שעושים בערב פסח כשמנקים, [ק'ראצן ש'ייערן ר'יבן ק'אלכן - לגרד, לנקות, לשפשף לסייד], והמלאכים היוצאים מהם ממתיקים את הדינים. יש לזה מקור בזוהר בפרשת תצוה (קפ"ג ע"ב 'ביומא דראש השנה'), שהנשמר מחמץ בפסח בכל כוחו - ניצול מדין של ראש השנה.

העבדות נמדדת יותר בסור מרע

מה באמת ההסבר לכך שחג הפסח כל כך קשה לקיימו? וזו כבר אינה שאלת הבן הרשע, אלא שאלת הבן החכם: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם?" מדוע?

יש לכך שני טעמים: טעם אחד, כדי להראות לקב"ה שאנחנו עבדים שזה מהות ענין החג. עכשיו מגיע חג שהקב"ה אומר "שלח עמי ויעבדוני" (שמות י, ג) "ועבדת את העבדה הזאת בחודש הזה" (שמות י"ג, ה), אתה צריך להראות לקב"ה שאתה עבד ה'. העבדות לא נמדדת דווקא באמירת עוד פרק תהלים ועוד תפילה, העבדות בעיקר נמדדת ב"סור מרע" יותר מאשר ב"עשה טוב".

צריך להבין שהמצוה החשובה ביותר אצלנו זו הפרישה, לא לעשות כל מה שרוצים. להגיד איזו קערה יפה ואיזה סדר יפה זה חיבוב מצוה. אבל עבדות, אנחנו מראים לקב"ה על ידי "בטל רצונך מפני רצונו" (אבות ב, ד).

אחד הרצונות הגדולים של האדם הוא האכילה, זה דרך בני אדם. הלא רואים אנו כמה אנשים מחשיבים את הלחם, והדבר בא לידי ביטוי במוצאי הפסח שאנשים רצים מיד למאפיות לקנות לחם. אפשר לחשוב שלא אכלו שבוע שלם וגוועים ברעב... אבל כך היא המציאות: אחרי שבוע שלם שאדם לא אכל לחם – הוא תאב לאכול לחמניה טריה. כנראה שאדם מאד מורגל ללחם הזה.

הגאון מוילנא הרי אכל מצה רק בפסח, ובפסח הידר לאכול כמה שיותר מצה, בגלל שזה מצוה, ובשביעי של פסח עשה תמיד סעודה שלישית, אף על פי שלא חייבים, כדי להראות חביבות למצה, אבל ברגע שנגמר פסח הוא שוב לא אכל מצה. הוא עשה הבדלה על שיכר, או משהו כעין זה, הוא הידר לאכול חמץ. כי באמת מצה שייך רק לפסח, ולא שייך לכל השנה (מעשה רב אות קפ"ה). כל השנה אנחנו 'אנשי חמץ' זו המציאות שלנו, עולם הזה זה חמץ, אנחנו לא מלאכים.

בפסח אנחנו נהפכים להיות מעין מלאכים במקצת. המצה היא מזון של יצר טוב, כמו שקורא לזה הרמח"ל במאמר החכמה. כדי לצאת מטומאת מצרים צריכים לאכול מזון שהוא בחינת יצר טוב, זה מזכך את האדם.

יתכן שזה גם אחד הטעמים שלובשים קיטל בליל הסדר, להראות שאנחנו נכנסים למציאות של יו"ט פסח, שזו מציאות אחרת לגמרי.

באכילת המצות בפסח ובהימנעות מאכילת החמץ, אנו מראים עבדות לקב"ה, ועושים זאת דוקא בזמן שהקב"ה ציוה, ודווקא שבעה ימים. הרמב"ם בספר המורה (מו"נ ח"ג פרק מג) מבאר, ששבע עניינו היקף שלם, אדם לא יכול לחיות שבוע בלי לאכול. בימים הללו אנו פורשים מהחמץ ומראים בכך שהננו עבדי ה'.

ונראה להוסיף ולומר דבר פשוט יותר, שלא משנה כמה ימים. גם אם פסח היה שני ימים, היינו צריכים לעשות את המהפכה הזאת לשני ימים, כי אנו מראים בזה עבדות לקב"ה.

המצוה הקשה ביותר בכל התורה כולה, זו בדיקת חמץ. כך אמר מרן הסטייפלר זצ"ל. לא רשע אמר זאת אלא צדיק הדור. מי שעושה בדיקת חמץ כמו שצריך – זו עבודה קשה מאין כמוה!

אני, נוהג לעשות בדיקת חמץ כל יום, מיום אחרי פורים. כל חדר שמסיימים לנקות, בהגיע הלילה אני בודק אותו כדת וכדין, לאור הנר, ביסודיות, כדי שלא אצטרך בהגיע ליל י"ד בניסן להפוך שוב את החדר ולהזיז חפצים ממקומם על מנת לבודקם. כך, מידי לילה, בשבועות שלפני פסח, אני בודק חלקים מהבית כראוי וכדין, ובליל בדיקת חמץ נשאר לי

רק לחפש את העשרה פירורים שהניחו. אמנם זה דיעבד בגלל הברכה וטעמים אחרים, אבל ה'משנה ברורה' (סי' תלג סק"א) מביא שיש פוסקים שבדיעבד יצא, ויותר טוב לקיים הלכה כראוי בדיעבד מאשר לעשות שלא כהלכה לכתחילה!

אבל אבי מורי זצ"ל כן היה עושה בדיקת חמץ בליל י"ד, וזו היתה מלאכה ארוכה ומורכבת. עוד חדר ועוד ארון. באמצע בדיקת חמץ היה נאנח ואומר: 'מרבה נכסים מרבה דאגה'... בעבר היו ליהודים חמשים או ששים חפצים. היום קשה להאמין כמה חפצים ודברים יש בבית, ואת כולם צריכים לבדוק ולוודא שאין בהם חמץ.

הקב"ה הטיל עלינו מצוות מיוחדות וקשות בפסח כדי להראות שאנחנו עבדים. והבן הרשע אומר: "מה העבודה הזאת לכם, מה הטורח הזה שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה?" (ירושלמי פסחים פ"י ה"ד). הפסח מוציא אותנו מהכלים, כי קשה לו שהופכים כל שנה מחדש את הבית בשביל שבעה ימים. בגלל זה כתוב בפוסקים שאסור להגיד 'כמה קשה הפסח הזה', צריך להבין שזו זכיה לעשות פסח.

ריבוי המעשים - להשרשת האמונה בלבנו

הטעם השני לריבוי המלאכות בהכנות לפסח, כמו שכתב החינוך (מצוה טז) בביאור איסור שבירת עצם בקרבן הפסח.

הוא שואל שאלה: "למה זה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס [של יציאת מצרים], והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו?" – יש הרבה מצות והלכות זכר ליציאת מצרים, לשם מה צריך כל כך הרבה זכרונות ליציאת מצרים?

ומייסד יסוד גדול, שהוא בנין אב לכל המצוות שבתורה: "דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית

לד~~~~~שיחות רבי סענדר ארלנגר זצ"ל

היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצוות, אם יעסוק תמיד בדברים של דופי, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו".

רצה הקב"ה להשריש עמוק בתוכנו את ענין יציאת מצרים, שהוא יסוד האמונה, ולכך ציוונו לעשות מעשים רבים המזכירים זאת. אם יציאת מצרים לא היתה דבר כל כך קשה, היא לא היתה מושרשת בלבנו.

זה הטעם שרואים לפעמים אדם שהתרחק מדרך התורה, וכבר שנים רבות אינו מקיים מצוות - ועם כל זאת את הפסח שעשו אצלו בבית הוא זוכר. מכל המצוות הוא זוכר רק שתיים: יום כיפור ופסח.

יום כיפור הוא יום צום, הוא זוכר שראה את החרדה הגדולה, את היראת שמים והקדושה, ובפסח הוא ראה את המהפכה. [אינני יודע אם הוא זוכר כל כך את הקדושה של ליל הסדר, שקדושתו היא כקדושת יום כיפור, ומטעם זה לובשים קיטל. זו השראה מיוחדת שאין לנו כל השנה, כמו שיום כיפור זו השראה מיוחדת].

את השבת הוא שכח, את הקידוש, ואת הסעודות - כלום הוא אינו זוכר מהשבתות בבית, אבל את הפסח הוא לא יכול לשכוח.

זו כוונת דברי החינוך: אם יש הרבה מצוות, הידורים, וחומרות, הטורה הזו משריש בנו את היציאת מצרים, שהיא יסוד כל התורה כולה.

לכן "החודש הזה לכם", אנחנו קונים את החודש הזה על ידי כל כך הרבה מצוות וחומרות. היום אין לנו קרבן פסח, אבל ההידורים במצה, והחומרות בביעור החמץ, מחדירים בנו שהחודש הזה מיוחד, ויציאת מצרים נשרשת בנו.

ואפשר שזו הסיבה לכך שהמילה "לכם" כתובה כל כך הרבה פעמים בפרשת החודש, כדי שהסוגיא הזו תחדור היטב לראשנו ותיקבע עמוק בלבנו.

העמל מחבב את הדבר על האדם

הגמרא (בבא מציעא לח ע"א) אומרת: "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חברו", ופירש רש"י: "קב שלו - חביבה עליו על ידי שעמל בהן, וקב שישאר לו מהם הוא רוצה מתשעה קבין של אחרים, שיקח בדמיהן אם ימכרם". העמל בהשגת הדבר גורם לכך שהדבר יהיה חביב יותר על האדם.

הסימן של מצוה הנעשית באופן הנכון הוא, שאחרי שעמלים בעשייתה - שמחים בה. אם אדם אחרי שהוא עמל בהכנות לפסח אומר "מה העבודה הזאת לכם" - זה סימן שהוא רשע. אבל זה שאומר: 'השקענו הרבה וברוך ה' הבית נקי לפסח' ויש לו סיפוק מכך - זה סימן שהמעשה שעשה הוא מעשה מצוה שנעשה כראוי.

מצוה שבאה בקלות - לא ברור כמה היא מצוה. לפעמים זו רק 'חצי מצוה'. אבל מצוה שבאה בקושי ואחר עשייתה מרגישים שמחה - זה סימן שזו מצוה שלמה.

זו הסוגיא של 'תחילתו יסורים וסופו שלווה'. פסח זו התחלה דהתחלה, היסוד של כלל ישראל מתחיל בפסח. ואם כל ההתחלות קשות (עי' רש"י שמות יט, ה), הרי שהתחלת ההתחלות, השורש של כל ההתחלות - ודאי שהוא קשה, אבל הקושי הזה גורם ש"מכאן ואילך יערב לכם". כפי הקושי שיש להכין את הסדר ואת הפסח כך צריכים להרגיש נעימות ומתיקות בקיום מצוות הפסח שהוא אכילת מצה וביעור חמץ.

עיקר חג המצות - הימנעות מחמץ ולא רק אכילת מצה

כשנבחון נראה, שבעצם עיקר המצוה בחג הפסח אינה ליל הסדר, ליל הסדר הוא רק לילה ראשון וחיוב אכילת מצה הוא רק לילה ראשון. עיקר המצוה בפסח זה 'לא לאכול חמץ'. שבעה ימים לא לאכול חמץ זו קדושה מאד גדולה.

המהרש"א אומר על המשנה בפסחים (קטז ע"א), שהשאלה "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" איננה מדוע אנחנו אוכלים בלילה הזה מצה, אלא השאלה היא למה הלילה הזה "כולו מצה". מדוע שללו לנו את החמץ.

זו בעצם שאלה לא רק על "הלילה הזה", דהיינו על הכזית מצה שאוכלים בליל הסדר - שמחמת קדושתו המיוחדת של לילה זה, אנחנו הופכים להיות ככהנים האוכלים לחם של כהנים, בבחינת "מצות תאכל במקום קדוש" (ויקרא ו, ט). אלא זו שאלה על כל היו"ט של פסח - מדוע אסור לאכול חמץ בפסח. ועל זה עונים: "על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ".

אם כן, עיקר חג הפסח הוא בזה שלא אוכלים חמץ שבעת ימים. והנה לפי הגר"א אכן מקיימים מצוה בכל אכילה של מצה בשבעת ימי הפסח, אך לדעת שאר הפוסקים אפילו מצוה אין (עיין שו"ע סי' תע"ה סעיף ז' ובמשנ"ב ס"ק מ"ה). אם כן, מה רוצה מאיתנו התורה בציווי "שבעת ימים תאכל מצות" (שמות כג, טו) אחר שאין כלל מצוה לאכול מצה כל שבעה? אלא הענין הוא: שהתורה מצווה אותנו לפרוש מחמץ, וזה עצמו נחשב כאכילת מצה. נמצא לפי זה, כי כל מה שאנחנו אוכלים בפסח יש לו גדר של מזון מיוחד הנקרא "מצה". הקב"ה קידש את הזמן הזה שכולו מצה.

לכן נקרא פסח "חג המצות". ולכאורה, איך יתכן לקרוא לו חג המצות אם אין כלל מצוה לאכול מצה? בשלמא ב"חג הסוכות" ישנה מצוה לאכול ולישון בסוכה, אבל איך אפשר לקרוא לפסח "חג המצות" כשאין מצוה לאכול מצות אלא רק ביום הראשון? התירוץ הוא, כי כל החג זה בחינת "מצה". המניעה מחמץ נקראת מצה.

מחג הפסח אנו רואים כמה חשובה המניעה – ה"לא תעשה". את היסוד הזה אנו שוכחים. אנחנו חושבים שרק מה שהוא ב"קום ועשה" הוא גדול וחשוב, והשלילי - מה שהוא ב"סור מרע" לא כל כך חשוב, והרי סך הכל רק לא עברתי עבירה. אך זה לא נכון. אצל הקב"ה הימנעות של האדם מעבירה לכבודו יתברך, יתכן שחשובה בעיניו יותר מקיום מצוה!

"ושמרתם את המצות" (שמות יב, יז), "ושמרתם את היום הזה" (שם), "שמור את חדש האביב" (דברים טז, א) - הרבה לשונות של שמירה מצינו בחג הפסח, כי העיקר בפסח זה השמירה והמניעה מחמץ. כל שמירה מחמץ נחשב מצה. ציווי התורה: "את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות"

(שמות כג, טו) הכוונה היא אל תאכל חמץ. גם כשאוכלים תפוחי אדמה בפסח מקיימים מצוה שנמנעים מחמץ. כל האוכל של פסח וכל ההידורים הוא בגדר "חג המצות", אוכל המשומר מחמץ, זה הגדר.

זה החג שאנו מראים לקב"ה שהננו עבדיו, ועבודות לקב"ה ניכרת יותר במניעה ופרישה מעבירה.

עיקר העבודות - הפרישה מאיסור

האוכל הוא הדבר החשוב לאדם מכל. כשאדם צם, כל היום הוא חושב על אוכל. מכאן שהאוכל הוא חלק מהמהות שלו.

תוספות אומרים בכמה מקומות בש"ס (חולין ה ע"ב ד"ה צדיקים; גיטין ז ע"א ד"ה השתא), שדברי חז"ל (כתובות כח ע"ב ועוד) שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם של הצדיקים, נאמרו דווקא בעניני אכילה. הקב"ה שומר את הצדיק דווקא מאכילת איסור, כי האוכל נהיה חלק מגופו. בעבירות אחרות לא נאמר הכלל שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם.

רואים כמה האוכל מהווה את המהות של האדם. ובפסח שאנחנו נזהרים מאכילת חמץ, כל האוכל שלנו מקודש, בגדר של חג המצות.

אנשים לא מבינים כמה הפרישה מהאיסור חשובה. כמה עבודות אנחנו מראים לקב"ה בפרישה מאיסור (עיין בקונטרס מעלת מצוות הפרישה למו"ר זלה"ה). זה חג המצות - לקחו לי את האוכל. זו עבודה מיוחדת.

עבודה זו אינה רק בפסח אלא היא עבודה כללית הנוגעת בכל חיי היום יום של יהודי. בן אדם מבשל טשולנט לשבת, ובליל שבת מתעוררת שאלה כלשהי ביחס לכשרותו. החזון איש זצ"ל מאד חניך והשריש בנו את היסוד הזה: אם יש שאלה - לא יהיה טשולנט בשבת! אם יש איזו שאלה בהלכה לגבי החלה - לא תהיה חלה לשבת. אז איך נעשה את השבת? במקום זה נאכל תפוזים או משהו אחר.

אדם שומע זאת וקשה לו לקבל. "שבת בלי חלות זו לא שבת!", הוא אומר.

אך עלינו להבין, שאם אדם פורש מאכילת החלה הזאת בגלל איסור, הוא מראה בכך לקב"ה הרבה יותר עבדות ממה שמראה לו כשאוכל חלה בשבת. לאכול חלה בשבת זה טעים, ואמנם כתוב שהקב"ה נותן שכר על מצות עונג שבת אפילו שזה טעים, אבל כשזה לא טעים ומקיימים את המצוה - זה מאה פעמים יותר! לפום צערא אגרא!

יש אנשים מסוימים שבמקום תרי"ג מצוות יש להם תרי"ג בעיות... אם יש איזה חשש כשרותי, יש איזו בעיה באוכל, זה נהפך למטרד. שבת הם מסכימים לשמור, פסח הם גם מסכימים לשמור, לצום פעם בשנה הם גם מסכימים. יש דברים שהם מבינים ומסכימים. אבל שהקב"ה שולט על הבטן שלהם ועל החיים שלהם, לזה הם לא מוכנים להסכים, כי הם לא עבדי ה'.

עבדות לקב"ה יותר ניכרת במניעה. אין לנו כל כך שמחה בקיום לאו. החזון איש מאוד הדריך, יש חשש 'טבל', יש חשש 'איסור', יש חשש 'חדש', אז אנחנו נימנע מהדבר, כי צריך לדעת שלשמור את ה"לא תעשה" זה העבדות לקב"ה.

עלינו להחדיר בתוכינו כי כל עיקר מצוות הפסח, זה לא קערה יפה לליל הסדר... ניקח למשל את מצות שתיית ארבע כוסות, את שתי הכוסות הראשונות האדם שותה בשמחה, אבל בשתי האחרונות כבר קשה לו. כך גם באכילת המרור, הוא מחפש לעצמו פטור, אוכל איזשהו משהו לצאת ידי חובה וסומך על כל מיני שיטות דחוקות בהלכה. רבי עקיבא איגר זצ"ל באגרת, מיצר על כך שישנה מצוה של אכילת מרור שזוכים לקיימה פעם אחת בשנה בלבד, ואנשים מחפשים קולות בקיומה.

כמה צריכים לחבב את המצוה, כמו שאנחנו מברכים בברכת 'אשר גאלנו': "והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור".

ליל הסדר - זמן של התעלות רוחנית

מה שקורה הוא, שעד שמסיימים את אמירת ההגדה ועד שהילדים שואלים את השאלות ועונים להם, חולף זמן רב, הזמן לא עוצר מלכת וצריכים להספיק לאכול את האפיקומן לפני חצות. כך יוצא שכל המאכלים